

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bestuurskundige Berichten oktober 1999

Swinkels, B.; Boender, D-P.; Meihuizen, S.; Overduin, I.; Schellingerhout, R.; Varkevisser, G.

Citation

Swinkels, B., Boender, D. -P., Meihuizen, S., Overduin, I., Schellingerhout, R., & Varkevisser, G. (Eds.). (1999). Bestuurskundige Berichten oktober 1999. *Bestuurskundige Berichten*, 14(4). Retrieved from <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3234255>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

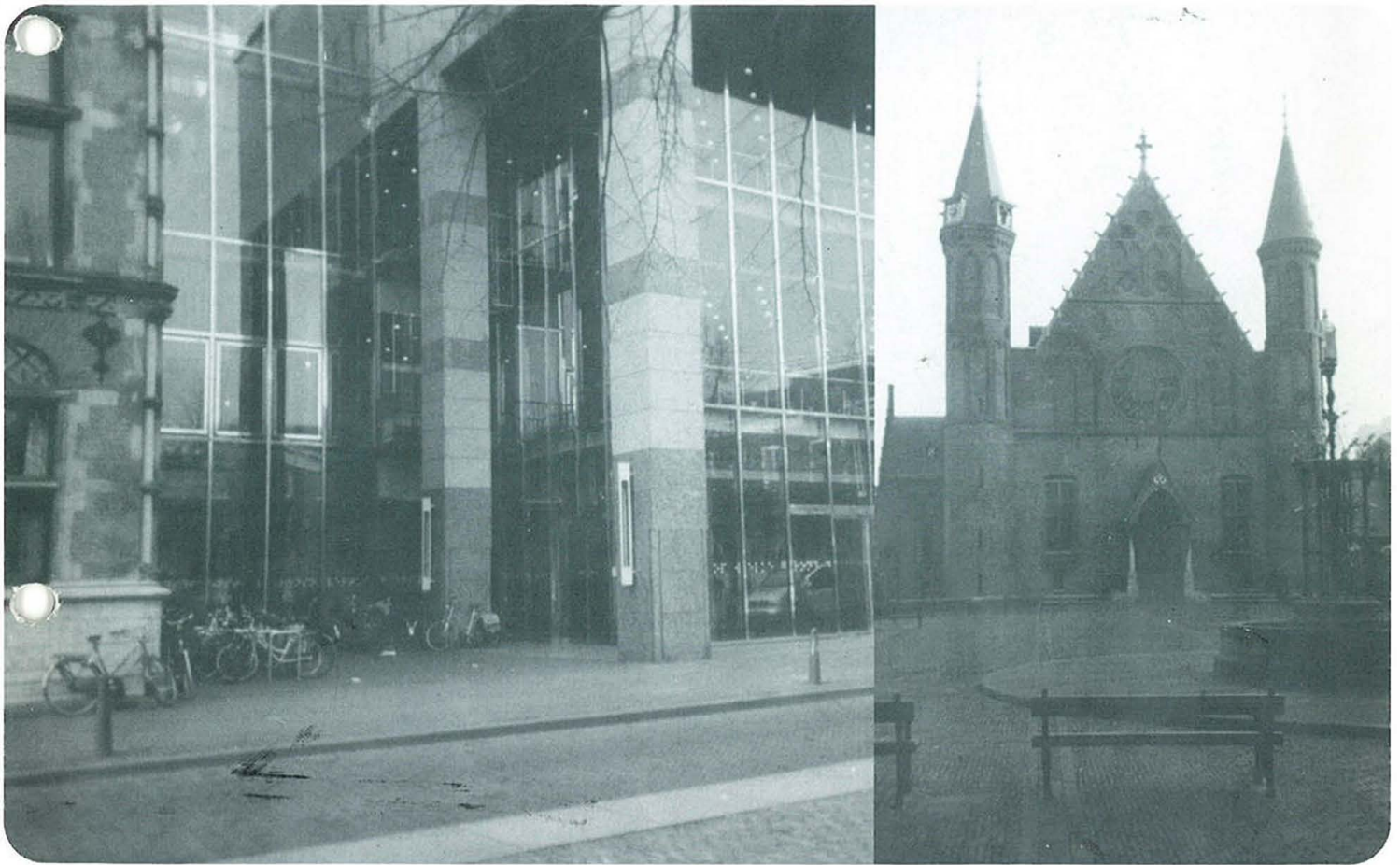
Downloaded from: <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3234255>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

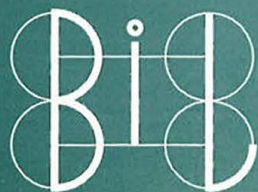
920127

Bestuurskundige Berichten

Oktober 1999
Jaargang 14, nr. 4

Overheid in transitie

De Bestuurskundige Berichten is een
officieel orgaan van de Bestuurskundige
Interfacultaire vereniging Leiden

Colofon

Redactieadres: Bestuurskundige Berichten, p/a B.I.L., Postbus 9555, 2300 Leiden, telefoon: 017-5273696, fax: 071-5273979

Hoofdredacteur: B. Swinkels
Redactie: D-P. Boender, S. Meihuizen, I. Overduin, R. Schellingerhout, G. Varkevisser

Lay-out: J. van Halem & B. Swinkels

Redactieraad: drs. F. Jorna, dr. F.M. van der Meer, dr. J. de Vries

Druk: Drukkerij Faculteit der Sociale Wetenschappen
ISSN:0920-5772

Copyright: 1999 B.I.L.

Bestuurskundige Berichten is een uitgave van de Bestuurskundige Interfacultaire vereniging Leiden (B.I.L.) en verschijnt viermaal per jaar. Het is niet toegestaan zonder toestemming van de redactie op enigerlei wijze het geheel of delen van dit nummer te reproduceren. Waar redacteurs op persoonlijke titel hun mening geven is dit niet noodzakelijkerwijs die van de gehele redactie.

Abonnement: Leden van de B.I.L. ontvangen Bestuurskundige Berichten gratis thuis. Voor niet leden kost een abonnement fl. 16,- per jaar. Dit dient te worden voldaan op bankrekening 56.65.22.357 t.n.v. de B.I.L. Leiden o.v.v. abonnement B.B. of op giro 9200 van de ABN-Amro Leiden o.v.v. B.I.L. rekeningnummer 56.65.22.357; abonnement B.B.

Kopij voor de redactie: Via e-mail (bil@fsw.leidenuniv.nl) of op diskette in WordPerfekt of Word.

Advertenties: Jan Jaap van Halem, 071-5273696

Illustratie: René Leisink, rene@zipper.demon.nl

Inhoudsopgave

Bestuurskundige Berichten   jaargang 14,   nr.4

Een professioneel en goed toegerust defensieapparaat is onontbeerlijk

David-Paul Boender

Infrastructurele projecten: van 'ondergeschoven kind' naar 'troetelbeer' van de Nederlandse politiek.

Gert Varkevisser

Moeder Aarde, Vadertje Tijd en hun kinderen

Iris Overduin

De Nederlandse overheid in de 21e eeuw

Steven Meihuizen

Column

Mark Rutgers

Overheid en Internet

Mr. Ruben Schellingerhout

Hilsen fra Iris - et tilbakeblikk (een terugblik)

Iris Overduin

Nieuw logo....?

om je **carrière**

wat vaart

te geven,

moet je nu **invoegen**

OP DE

ELEKTRONISCHE SNELWEG

www.capgemini.nl

Voorwoord

Het is oktober en dat betekent dat het laatste nummer van het jaar 1998-1999 weer voor jullie ligt. Meteen is er ook iets nieuws, namelijk de lay-out van het binnenwerk. Onze oude lay-outster, Baukje Rienstra, is gestopt. Dit zorgde voor een lange periode waarin een nieuwe lay-out werd ontworpen. De lay-out is ontworpen in samenwerking met mijn opvolger, Joost van Halem. Naar onze mening is het een mooi resultaat geworden. Hopelijk vinden jullie dat ook. Baukje, bedankt voor het werk van de afgelopen nummers!

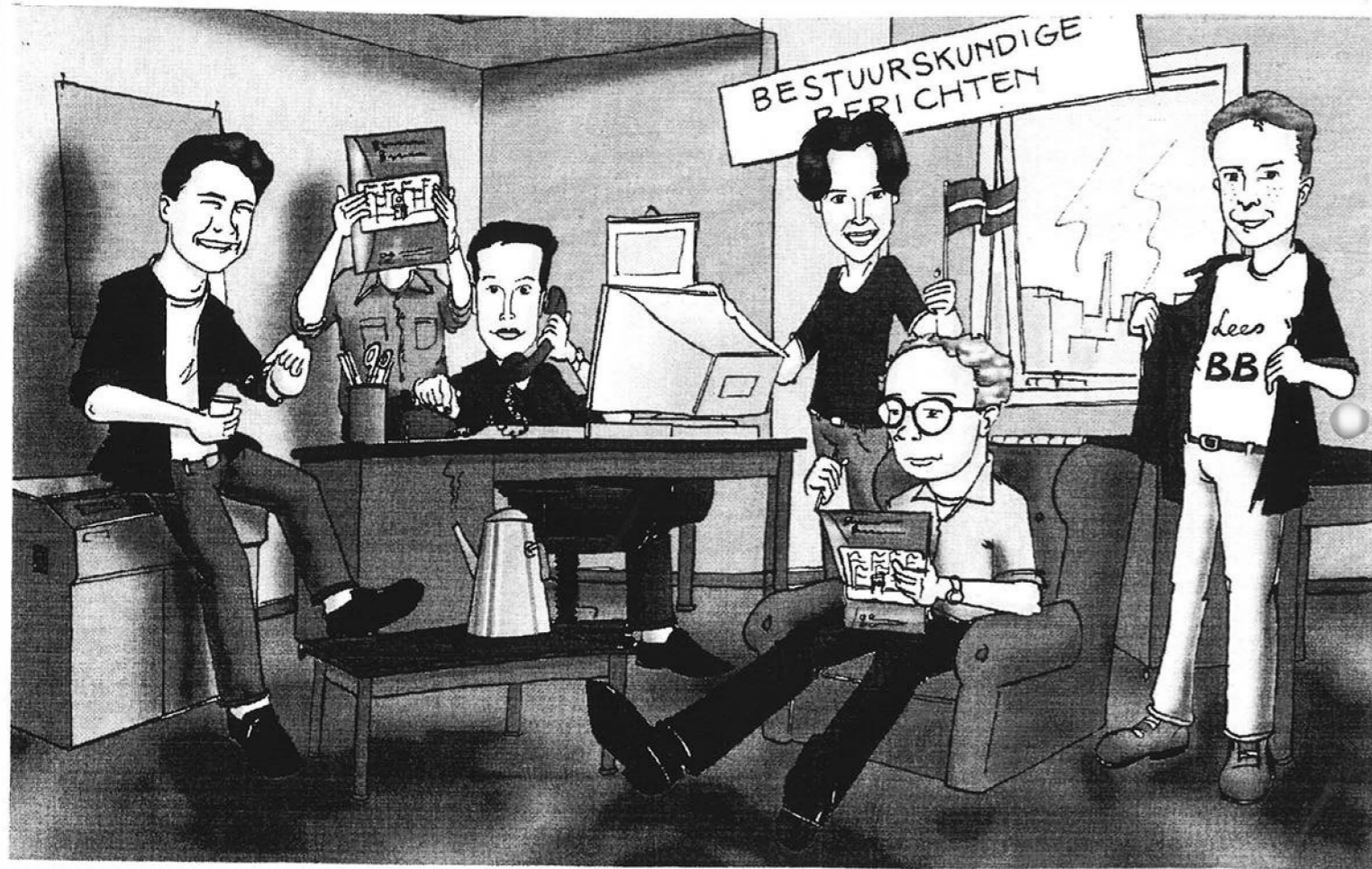
Dit laatste nummer van de 1998-1999 redactie staat weer vol met een interessante mix aan onderwerpen. Deze variëren van defensie tot infrastructuur. Ook is er weer de column van dhr. Rutgers en blik een van de redactieleden die in het buitenland zaten nog eens terug.

Namens de redactie 1998-1999 wens ik iedereen nog één maal veel leesplezier, en de nieuwe redactie succes toe. Het volgende citaat is ter aansporing, en moet gelezen worden in de sfeer van schrijven. (Overigens zou een aantal van tien nieuwe redactieleden zeer geweldig zijn).

"Tien mensen die spreken maken meer geluid dan tienduizend die zwijgen"
-Napoleon-

Met vriendelijke groet,

Bob Swinkels

Redactie 1998-1999: v.l.n.r. David-Paul Boender, Ruben Schellinghouth, Bob Swinkels, Iris Overduin, Steven Meihuizen en Gert Varkevisser

"Een professioneel en goed toegerust defensieapparaat is onontbeerlijk"

David-Paul Boender

"Mijne Heeren! ...Leden van de Staten-Generaal, (...) Het buitenlands beleid staat in het teken van groeiende onderlinge afhankelijkheid van landen en volkeren. Prioriteit wordt gegeven aan het versterken van de internationale rechtsorde, veiligheid en rechtvaardigheid. Daarvoor stáán wij. (...) Ook inspanningen van de internationale gemeenschap om conflicten elders te beheersen en te beëindigen hebben onze volle steun".

Zo staat in de laatste Troonrede van deze eeuw geschreven. Het versterken van de internationale rechtsorde, veiligheid en rechtvaardigheid, gebeurt onder andere via financiële en economische middelen alsook diplomatieke middelen in nationaal en in internationaal opzicht. Maar last but not least ook met militaire middelen.

Ministerie
van Defensie

Zoals de laatste tijd in het nieuws te vernemen was houdt men er rekening mee dat er binnen afzienbare tijd voor het eerst sinds de begin jaren vijftig, sprake kan zijn van een begrotingsoverschot. Over een mogelijk overschot wordt achter de schermen al druk gespeculeerd en dan met name over de vraag wat te doen met dit eventuele overschot. Of een dergelijk overschot al binnen de huidige kabinetsperiode mogelijk is staat nog te bezien. Desalniettemin hebben de regeringspartijen D'66 en PvdA aangegeven dat zij een eventueel overschot zouden willen ge-

bruiken voor meer uitgaven in de zorg en welzijn en het onderwijs. Dhr. Melkert spreekt zelfs al over 'ruimte voor nieuwe ambities'.

Ook premier Kok geeft aan dat wat hem betreft er dan nieuwe politieke afspraken moeten worden gemaakt, omdat het regeerakkoord niet voorziet in een overschot op de begroting. 'Het zou prachtig zijn. Niet als doel, maar als middel' zo geeft hij te kennen. De andere regeringspartij, de VVD doet het wat rustiger aan en herinnert ons eraan dat er nog steeds een torenhoge staatsschuld bestaat die het Rijk elk jaar nog honderden miljoenen guldens aan rentebetalingen kost. Ook de minister van financiën, dhr. Zalm is het hiermee eens en wil in de eerste plaats de

overheidsschuld terugbrengen. De gedachte hierachter is dat door het terugdringen van de overheidsschuld er minder rente over hoeft te worden betaald en er hierdoor op termijn geld vrij wordt gemaakt. Concluderend zou men kunnen stellen dat aan de ene kant er dus sprake is van een korte, middellange termijn denken van enerzijds PvdA en D'66 en anderzijds een langere termijn opvatting verwoord door de VVD.

Aan de jaren van grote bezuinigingen lijkt eindelijk een einde te komen. Dit is goed nieuws voor Defensie dat traditioneel gezien altijd als eerste werd aangepakt wanneer er diende te worden bezuinigd. Nog maar amper een jaar geleden werd nog besloten dat het departement 375 miljoen gulden per jaar zou moeten bezuinigen. Minister de Grave gaf daarbij te kennen dat wellicht de zogenaamde kaasschaafmethode niet meer zou kunnen volstaan en dat men waarschijnlijk onderdelen zou moeten gaan opheffen.

In de avond van 24 maart 1999 viel de NAVO, Servië aan met het doel dit land te dwingen haar troepen uit de provincie Kosovo terug te trekken en een einde te maken aan de etnische zuiveringen aldaar. Op 10 juni 1999 stopte de NAVO met haar bombardementen en

nam de VN Veiligheidsraad een resolutie aan waardoor het stationeren van een internationale troepenmacht, KFOR, onder NAVO-commando in Kosovo feit werd. Ook Nederland leverde een bijdrage aan dit alles, zowel bij de bombardementen als bij het sturen van grondtroepen in het kader van KFOR.

Met het sturen van 2050 man personeel naar Kosovo heeft Defensie geen parate troepen meer over. Volgens de VVD-Defensie woordvoerder in de Tweede Kamer, dhr. Van den Doel heeft de oorlog in Kosovo ook aangetoond dat het streven van het gelijktijdig deelnemen aan vier vredesoperaties gedurende drie jaar met eenheden ter grootte van een bataljon, niet te rijmen valt met de bezuinigingen van 375 miljoen gulden. 'Het kabinet zal zijn aspiraties naar beneden moeten bijstellen of andere prioriteiten moeten stellen en meer financiële middelen beschikbaar moeten stellen'. Hij wordt hierin ondersteund door een rapport van de AIV (Adviesraad Internationale Vraagstukken). Deze adviesraad geeft aan dat de internationale veiligheidssituatie de afgelopen jaren niet is verbeterd en er dus geen aanleiding is om het ambitieniveau van de krijgsmacht te verlagen.

Onlangs publiceerde de PvdA haar visie op de krijgsmacht ('Een plan voor de krijgsmacht') en voor het eerst sinds jaren geeft deze te kennen dat er niet meer op Defensie bezuinigd dient te worden. De oorlog in Kosovo valt volgens de PvdA als een echte 'eye-

opener' te bezien. Waar zij tijdens de verkiezingen en de kabinetsformatie bijna traditioneel nog aandrang op grotere bezuinigingen ten aanzien van Defensie heeft zij een bijna volkomen omslag gemaakt op dit punt, ook al probeerde dhr. Melkert dit nog zo goed te maskeren. Dhr. Melkert heeft aangegeven de krijgsmacht nu te zien als een verlengstuk van een geëngageerd buitenlands beleid en beschuldigt de VVD van een 'onverteerbare terughoudendheid bij het uitzenden van troepen' en een 'naar isolationisme neigende houding'.

De Volkskrant haakt hierop in met 'Na de ramp in Srebrenica durft de VVD amper nog verantwoordelijkheid te nemen voor het uitzenden van Nederlandse troepen'. Men doet hier vooral op het feit dat de VVD-fractie toentertijd tegen het uitzenden was van de OVSE-missie eind 1998 naar Kosovo. Zij is later alsnog akkoord gegaan, maar alleen nadat de veiligheid van de waarnemers nog beter was gegarandeerd, dit om gijzelingssituaties zoals tijdens de crisis in Bosnië te voorkomen. Is het daarom niet beter om niet te spreken van een gebrek aan verantwoordelijkheid, maar van een gepaste voorzichtigheid?

De PvdA geeft aan dat zij streeft naar een nog groter accent op parate eenheden voor internationale crisisbeheersing. Zij geeft de laagste prioriteit aan de klassieke taak van de krijgsmacht, namelijk de landsverdediging. De benodigde financiën voor het instellen van meer parate eenheden zouden deels door Defensie zelf kunnen worden opgebracht, namelijk door bijvoorbeeld het afschaffen van het Nederlands-Duits legerkorps, afschaffing van de Onderzeeboot dienst en de Marine luchtvaartdienst, dit in het kader van de zogenaamde 'taakspecialisatie': NAVO-landen concentreren zich op bepaalde taken zodat andere deze kunnen afstoten.

Ook is zij voor een verdere vorming van een Europese defensiegemeenschap. Op de Europese top in Keulen is reeds besloten om kleine crisisoperaties in EU-verband uit te voeren, buiten de NAVO om. Dit stuit op verzet bij de VVD die de NAVO als de belangrijkste vorm van onze defensie ziet en daarmee nauw verbonden aan de Verenigde Staten. De VVD geeft in tegenstelling tot de PvdA niet de laagste prioriteit aan de landsverdediging en de verdediging van het NAVO-gebied.

Taakspecialisatie klinkt heel mooi, maar zolang er nog altijd sprake is van machtspolitiek (denk in dit geval aan de instelling van een land als Frankrijk) tussen landen, lijkt mij het op dit moment niet verstandig zich door middel van taakspecialisatie compleet afhankelijk te maken van anderen, nog afgezien van het

feit dat men bij het afstoten van taken daarmee ook aan kapitaalvernietiging doet, in materieel én immaterieel. Gezien het ambitieniveau van dit kabinet alsmede de internationale veiligheidssituatie is het een goede ontwikkeling dat men zich, afgezien van partijpolitieke verschillen, meer en meer afkeert van verdere bezuinigingen op Defensie en dat dit departement niet meer gezien wordt als een te

plukken kip.

De twintigste eeuw werd verscheurd door oorlogen en conflicten, helaas zal gezien de huidige stand van zaken de 21ste eeuw daar waarschijnlijk niet veel van verschillen. Afsluitend daarom het volgende om op de Troonrede en daarmee ook op de titel van dit artikel terug te komen: "Een professioneel en goed toegerust defensieapparaat is onont-

beerlijk".

Literatuur:

-De Troonrede 1999
-De Volkskrant
22-09-99; 09-09-99; 01-09-99
16-06-99; 10-06-99
-NRC Handelsblad
06-09-99

David-Paul Boender
Student Bestuurskunde in Leiden

Infrastructurele projecten: van 'ondergeschoven kind' naar 'troetelbeer' van de Nederlandse politiek.

De positie van infrastructuur op de politieke agenda.¹

Gert Varkevisser

Schiphol, HSL, Betuwelijn, Tweede Maasvlakte,... het zijn allen voorbeelden van grote infrastructurele projecten die de laatste jaren de politiek-maatschappelijke agenda domineren. Ellenlange debatten, metershoge stapels rapporten en hoog oplopende emoties onder de burgers zijn onlosmakelijk verbonden met deze infrastructuurprojecten. Het beleidsterrein infrastructuur is daarmee een van de meest controversiële vraagstukken van de Nederlandse politiek geworden. De controverse zit hem met name in de rol van het milieu in deze beleidsvraagstukken. Maar waar grote infrastructurele projecten het in het verleden continu moesten afleggen tegen het sterke milieudenken, zijn het nu juist deze grote projecten die doorgedrukt en uitgevoerd worden ten koste van het milieuvraagstuk. Waar het in de jaren tachtig veelal de stelling was: we doen het niet want het is een te grote belasting voor het milieu, is het in de jaren negentig de stelling geweest: we moeten het doen ook al gaat het ten koste van het milieu. Zo had het milieu lange tijd meer prioriteit dan infrastructuur, maar in korte tijd is deze rol omgedraaid. Dit vraagt om een verklaring. Tevens roept het de vraag op of deze prioriteitstelling ook bepalend is voor het infrastructuur- en milieubeleid in de komende eeuw.

Infrastructuur: begripsomschrijving

Infrastructuur is een breed begrip waarbij onderscheid gemaakt kan worden tussen 'harde' en 'zachte' infrastructuur. Bij harde infrastructuur moeten we denken aan wegen, spoorlijnen, vliegvelden, havens en telecommunicatie. Deze vorm van infrastructuur wordt ook wel de economische infrastructuur genoemd.

Onder zachte infrastructuur wordt o.a. onderwijs, stadsvernieuwing en investeringen in onderzoek en ontwikkeling gerekend. Een andere verzamelaar voor zachte infrastructuur is kennis-, sociale en groene infrastructuur.

Infrastructurele projecten kunnen zowel positieve als negatieve effecten veroorzaken. De positieve effecten brengen een efficiëntere eco-

nomische productie teweeg door een verbeterde infrastructuur. Hierdoor neemt de economische groei toe alsmede de werkgelegenheid. Negatieve effecten van infrastructurele vernieuwingen hebben veelal consequenties voor de ruimtelijke ordening en het milieu. Als voorbeeld kan men de Betuwelijn nemen. Door de aanleg van deze spoorlijn worden transportmogelijkheden naar

het achterland vergroot, maar dit heeft tevens consequenties voor de inrichting van het landschap: spoorlijnen die dwars door dorpen lopen en die landbouwgrond voor de landbouwer onbereikbaar maken. Bovendien veroorzaakt deze spoorlijn luchtvervuiling, bodemverontreiniging en geluids-overlast.

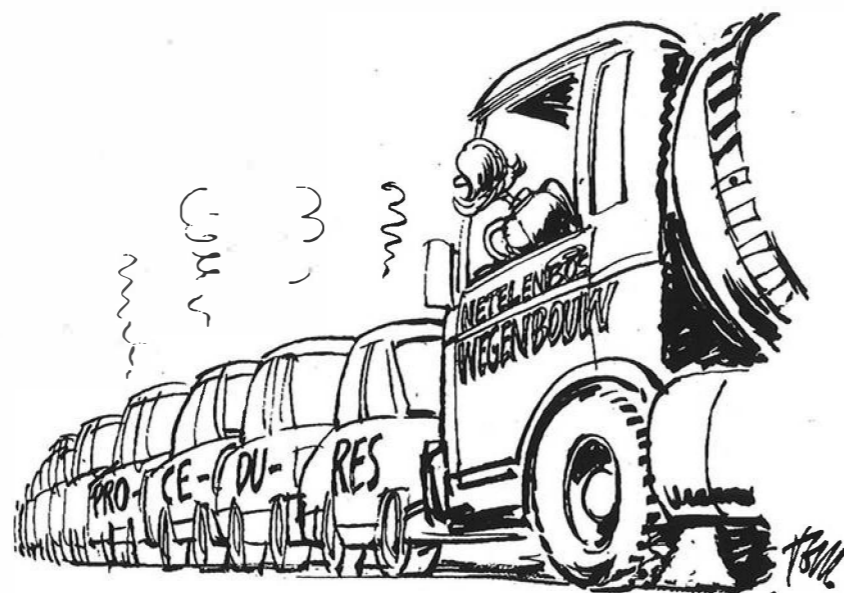
De jaren tachtig

Infrastructurale projecten waren in de jaren tachtig weinig populair omdat deze projecten een groot beslag zouden leggen op de toch al schaarse ruimte in Nederland. Bovendien kwam in de jaren tachtig een sterk milieugericht denken op. De bezorgdheid om het milieu droeg er toe bij dat infrastructuur in een kwaad daglicht kwam te staan. Maar niet alleen het milieuvraagstuk stond in deze jaren hoog op de agenda. De jaren tachtig werden ook gedomineerd door belangrijke agendapunten als bezuinigingen, het op orde brengen van de overheidsfinanciën, de hervorming van de verzorgingsstaat en de plaatsing van kruisraketten. De aandacht voor deze zaken leidde er toe dat er minder belangstelling was voor de infrastructuur. Een belangrijke bezuinigingspost voor de overheid vormden de publieke investeringen waardoor infrastructurale projecten beperkt bleven tot onderhoud.

De jaren negentig

In de jaren negentig kwam de omslag. Infrastructuur kwam hoog op de politieke agenda te staan. Het milieu daarentegen verloor (drastisch) aan politiek gewicht. Hier zijn een aantal redenen voor aan te dragen.

1. Door het op orde brengen van de overheidsfinanciën tijdens het laatste kabinetrubbers ontstond er financiële ruimte voor het eer-

ste Paarse kabinet. Zo werd er een speciaal fonds voor infrastructurale projecten gecreëerd: het Fonds Economische Structuur-versterking. Dit fonds werd hoofdzakelijk gevuld met de opbrengsten van de verkoop van aardgas en aandelen DSM en KPN.

2. Infrastructuur is voor de Paarse coalitie geen heikel onderwerp. Integendeel, alle partijen zien infrastructuur als onmisbaar element in een gezonde economie. Het regeer-

akkoord van 1994 stelde: "Een moderne, duurzame economie is ondenkbaar zonder een goede infrastructuur." Aangezien de regering destijds al gauw de meeste zaken uit het regeerakkoord gerealiseerd had, kwam infrastructuur nog hoger op de agenda te staan.

3. Doordat er behoefte ontstond de Nederlandse economie te hervormen en werk te creëren, mede in het kader van internationale regelgeving en concurrentie, moesten er infrastructurale investeringen

en vernieuwingen komen.

4. Door een groeiende economie en daarmee gepaard gaande mobiliteit werden de grenzen van de infrastructuur bereikt. Wegen raakten nog voller, files bleven bestaan, het vliegverkeer nam toe, met als gevolg de roep om meer (,) bredere wegen, uitbreiding van het vliegveld en de aanleg van spoorlijnen.

5. Het eens zo sterke directoraat-generaal Milieubeheer wordt in de discussie over

grote infrastructurale projecten steeds weer en meer buitenspel gezet. Want, zo luidt de redenering, milieu maakt economische ontwikkelingen onmogelijk. De economie wint het steeds van de ecologie. De afnemende politieke steun voor het milieu heeft te maken met het politiek gewicht en de aard van de bewindspersonen op het ministerie van VROM. Zo wisten de ministers Winsemius en Nijpels in de jaren tachtig in de besluitvorming het milieuvraagstuk veel gewicht mee te geven. Hun opvolgers Alders en De Boer waren hier veel minder bedreven in. De vasthoudende, idealistische ambtenaren en bestuurders uit de hoogtijdagen van het milieubeleid hebben plaats gemaakt voor bestuurlijk ingestelde, compromisgerichte personen.

Infrastructuur na het jaar 2000

De economische groei is de afgelopen jaren goed geweest, maar de potentie van de zuidelijke lidstaten is momenteel aanzienlijk groter. Nu de macro-monetaire parameters van rente en wisselkoers in de eurozone vastliggen, zijn positieverschillen tussen landen en regio's een gevolg van beleidsconcurrentie. Daarnaast wordt ons unieke poldermodel steeds vaker gekopieerd en de leerlingen dreigen de meester daarmee straks te overtreffen. Dit betekent dat Nederland extra moet inzetten op infrastructuur en op de kwaliteit van bestuur.

Met name moet er ingezet worden op de infrastructuur, want Nederland wordt door

buitenlandse investeerders steeds minder aantrekkelijk gevonden. Maar ook de kwaliteit van bestuur hangt hiermee samen. De duur van besluitvormingsprocessen (t.a.v. infrastructurale projecten) is te lang en daardoor mist ons land economische kansen. Investeerders willen immers bovenal duidelijkheid. Vaak wordt die trage besluitvorming geweten aan het poldermodel. Tijdsverlies in de besluitvorming is het gevolg van moeizame inspraakprocedures en van gebrekkige afstemming tussen overheden onderling en tussen overheden en belangengroepen.

Wat betreft het milieubeleid na de eeuwwisseling kunnen we vaststellen dat dit beleid (ook dan) niet hoog op de politieke agenda zal staan. Want als het/een kabinet de enorme, opgebouwde milieuschuld wil gaan aflossen, betekent dat een aanslag op de begroting en daarmee (indirect) op de economische groei. Dit zal zijn weerspiegeling vinden in een dalende productie en consumptie, oplopende werkloosheid en hogere sociale lasten. En dat is toch zeker niet wat het/een kabinet wil. "Een krimp-economie biedt geen perspectief aan werklozen, producenten en consumenten", concludeerde dit kabinet in de nota 'Milieu en Economie' uit 1997. Bovendien komt veel milieubeleid maar moeizaam tot stand omdat milieuvraagstukken veelal van internationale aard zijn en deze internationale samenwerking te weinig intensief is.

Al met al kunnen we verwach-

ten dat de Nederlandse politiek in het volgende decennium hoog zal inzetten op infrastructuur en dat het niet wenselijk (i.v.m. krimpende economie) en niet makkelijk (i.v.m. geringe internationale samenwerking) is om milieubeleid hoog op de politieke agenda te zetten. De komende kabinetten zullen infrastructuur-beleid nog steviger in hun armen nemen. Het als het ware 'vertroetelen' alsof het een pluche teddybeer is. Het milieubeleid zal, net als nu, het 'ondergeschoven kindje' zijn. Dat verdwijnt in de la.

Gert Varkevisser
student Bestuurskunde in Leiden

¹ Dit artikel is grotendeels gebaseerd op het artikel van dr. J. de Vries, 'Infrastructurale projecten komen zelden alleen, maar bijna altijd in bataljons', gepubliceerd in: Becker, Hennekeler, Tromp en Van Zuijlen (red.), De inrichting van Nederland; het achttiende jaarboek voor het democratisch socialisme, Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiders-pers, Wiarda Beckmann Stichting, 1997.

Uiteraard blijft Gert Varkevisser verantwoordelijk voor de inhoud van bovenstaand artikel.

Voor meer bestuurskundige verdieping aangaande de politiek-bureaucratische besluitvorming over infrastructuur is het artikel van dr. J. de Vries een heuse aanrader.

Moeder Aarde, Vadertje Tijd en hun kinderen

Iris Overduin

In de jaren zestig en zeventig groeiden de zorgen om het milieu en begonnen de (westerse) overheden zich steeds meer te realiseren dat milieuproblemen binnen een context ontstaan van een complexe relatie tussen de mensheid, de wereldlijke hulpbronnen en het sociale en fysisch milieu. Deze problematiek begon een vooraanstaande plaats in te nemen in het publieke debat. In 1987 publiceerde World Commission on Environment and Development (WCED), onder voorzitterschap van de Noorse premier Harlem Brundtland, het rapport 'Our Common Future'. Sindsdien is het begrip 'duurzame ontwikkeling' een niet meer weg te denken 'parapludoelstelling' geworden van veel milieubeleid, op nationaal en internationaal niveau.

Onder duurzame ontwikkeling wordt een sociaal-economische ontwikkeling verstaan, waarbij de behoeften van de huidige generatie worden bevredigd zonder de mogelijkheid tot behoeftebevrediging van volgende, ofwel toekomstige, generaties aan te tasten. Bij het vormen van beleid is het dus onze plicht om rekening te houden met toekomstige generaties. Er is echter een aantal problemen die de kop opsteken bij het in praktijk brengen van duurzame ontwikkeling. Het begrip 'toekomst' is onder andere al problematisch. De grote vraag is: wanneer begint zij? Wanneer kondigt de 'volgende generatie' zich aan? De centrale vraag is dan ook: kunnen we rekening houden met de toekomst en met toekomstige generaties als we de toekomst zo slecht kennen? Waarom moeten we rekening met hen houden of waarom niet?

Tijd is niet enkel een menselijke constructie. Zij bestaat uit twee dimensies; er bestaat een fysische en een gepercipieerde tijd.

De fysische tijd is de tijd waaraan de hele kosmos, sinds de oerknal, is onderworpen. Dit is dus geen absolute tijd, maar zij is afhankelijk van plaats en snelheid. De gepercipieerde tijd is de tijd die pas betekenis toegekend krijgt door de mens, het besef dat men van tijd heeft en de rol die tijd in een bepaalde cultuur speelt.

Kennis over tijd is dus aan de mens voorbehouden. Deze menselijke reflectie is begonnen met het besef van eigen sterfelijkheid. Door het werk van antropologen zijn er verschillende opvattingen van tijd tussen culturen aan het licht gekomen. Eén van de opvattingen beweert dat tijd een circulair verschijnsel is, als een zich herhalende kringloop van bepaalde gebeurtenissen. Een andere opvatting beweert dat tijd lineair is. Geschiedenis heeft een begin, een heden, een toekomst en misschien wel een doel. Deze zienswijze is kenmerkend voor onze westerse cultuur en vindt haar oorsprong in het oude Israël. De

geschiedenis zou zich dus niet herhalen: we moeten apart met de toekomst rekening houden. Kennis over de toekomst is volgens de westerse cultuur dus van groot belang en heeft een voedingsbodem gegeven voor het verlichtingsdenken en de evolutietheorie. Bij toekomst gericht handelen is het ook van belang waarde te hechten aan het verleden. Lineairisten letten dus op de voortgaande beweging van een spiraal en benadrukken het ongelijke, terwijl circulair juist wijzen op het overeenkomstige in de gebeurtenissen en op het cyclische karakter.

In het milieudebat is het concept toekomstige generaties nauw verbonden met duurzaamheid. Eind jaren tachtig doet dit concept haar intreden in het milieubeleid. Wij kunnen drie vragen stellen ter opheldering van de plaats van toekomstige generaties in het milieudebat. Ten eerste; wat verstaan we onder toekomstige generaties? Hierbij kunnen drie verschillende posities worden ingenomen. Wij kunnen denken aan 'onze' kinderen en kleinkinderen. Maar ook aan onze (nog) niet geborenen. Dit is echter problematisch, want je weet niet hoeveel dit er zullen zijn, wie dit zullen zijn en hoeveel generaties er zullen volgen. Tenslotte kunnen we ons vasthouden aan een concrete tijdspanne; een tijdshorizon als een continu opschuivend perspectief. Kortom; de toekomst blijft een problematisch begrip. Vervolgens kunnen we nog

twee vragen stellen. Moeten we rekening houden met toekomstige generaties? Ja, daarvoor zijn wij toch moreel verplicht. Maar moeten we ook rekening houden met mensen die er nog niet zijn, maar eventueel komen? Dit moet als het kan, maar als het niet kan, is niemand tot het onmogelijke gehouden. Kunnen we dus rekening houden met toekomstige generaties? Ja, wij kunnen rekening met hen houden, mits er geen trendbreuken voor doen en we dus in zekere mate weten wat hun behoeften of wensen zullen zijn. De WCED zegt hierbij: 'Our needs is their needs.' Maar kunnen we de aarde ooit achter laten met dezelfde mogelijkheden? Is deze kennis te verwerven? Twee routes zijn hierbij mogelijk. Ten eerste kunnen we in de toekomst kijken met behulp van bepaalde personen, die ons de toekomst mededelen. Hierbij valt te denken aan paragnosten, futurologen, etcetera. Ten tweede kunnen we bewust gebruik van voor ieder toegankelijke kennis en methoden. In de moderne tijd zien we een mengsel van beiden. Betrouwbaar is de eerste route vaak niet, maar staat populariteit zelden in de weg. De tweederoute is beter en geniet steeds meer aanzien door de verbetering ervan in de loop der tijd. In al deze gevallen is onze kennis over de toekomst afgeleid van het heden en verleden. Toch is het nog steeds vaak onmogelijk om voldoende relevante en nauwkeurige data en inzichten te verzamelen. Een minieme fout kan ook tot grote onnauwkeurigheden leiden. Ook kunnen er trendbreuken plaatsvinden, waar niet op gerekend

wordt. Dus ook de tweede route wordt gekenmerkt door onzekerheid. Toekomstgericht handelen gebeurt dus in onzekerheid. Maar, is dat nu erg?

Onzekerheid hoeft ons er niet van te weerhouden iets te ondernemen. Ook zijn er tal van terreinen waarop het niet nodig is om precies te weten hoe de toekomst eruit zal zien. Bij grote maatschappelijke vragen wordt het echter wat problematischer. Steeds vaker wordt er gebruik gemaakt van scenariomodellen. Dit wordt vaak gedaan onder het motto van 'er is niets beters': een model is beter dan een glazen bol. 'Backcasting' kan een goede methode zijn: op basis van de huidige inzichten, wordt een gewenste toekomst geschetst en vervolgens wordt geanalyseerd welke belemmeringen er zijn en wat zou moeten gebeuren om die toekomst te verwezenlijken. Toch blijven er altijd onzekerheden bij gebruik van modellen. Een ander argument voor het gebruik van scenariomodellen beweert dat zij 'self denying prophecies' zijn: zij kunnen de toekomst beïnvloeden. De voorspellingen gaan dan in dit geval dus van ongewijzigd beleid uit. De uitkomst kan altijd anders zijn, aangezien het beleid op basis van de uitkomsten van de modellen werd gewijzigd. Kortom, dit argument is immuun voor kritiek.

Beide typen argumenten roepen de vraag op of er principes te vinden zijn die bestand zijn tegen de tand des tijds. We kunnen hierbij enige interessante duurzame principes noemen. We zouden bijvoor-

beeld geen dingen moeten doen terwille van de toekomst, die ook nu al niet goed te verdedigen vallen (bijvoorbeeld storten van afval). Ook zouden we behouden grootheden moeten zoeken als rekeneenheden voor de toekomst. We moeten dus geen voorspellingen doen op onzeker grootheden, zoals op basis van bijvoorbeeld geld. Een ander voorstel is het ontwikkelen van alternatieven voor 'time discounting'. We moeten proberen om de huidige waarden te bepalen van toekomstige baden en lasten van een variabele in de toekomst. Echter hoe verder weg, des te onzekerder en des te minder relevant om er rekening mee te houden. Tenslotte zouden we moeten werken met het voorzorgsprincipe: het open houden van opties en geen irreversibele acties ondernemen. Als de toekomst onzeker is, kan men beter maar het zekere voor het onzekere kiezen. Samengevat kunnen we zeggen dat bij het zoeken naar duurzame handelingen, zeker ook naar het verleden gekeken moet worden. Het verleden zou een goede gids zijn voor de afweging die in het heden plaatsvindt ten behoeve van de toekomst. De kinderen van Moeder Aarde moeten dus leren van Vadertje Tijd om op die manier hun Moeder Aarde te behouden voor latere kinderen.

Iris Overduin
Studente bestuurskunde in Leiden

¹Dit artikel is gebaseerd op een concept-artikel van dhr. J.J. Boersema (CML)

De Nederlandse overheid in de 21e eeuw

Steven Meihuizen

Is de Nederlandse overheid millenniumproof? Eén ding is zeker: de traditionele overheid heeft geen toekomst meer. De Nederlandse overheid is niet langer de soevereine eenheid die de samenleving wil of kan sturen. Met het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en daarop volgend globalisering, de Europese integratie en de zegeviering van het liberalisme is de traditionele overheid onhoudbaar. We zien de Nederlandse overheid ook al inspelen op die veranderingen. De verzorgingsstaat wordt steeds verder uitgekleed, diverse overheidsorganen zijn geprivatiseerd en de overheidsuitgaven zijn gedaald.

In dit artikel zal ik eerst een aantal toonaangevende ontwikkelingen en hun invloed op de Nederlandse overheid beschrijven. Daarna zal ik tot een synthese komen en een beeld schetsen van de nieuwe overheid om tot de conclusie te komen dat de Nederlandse overheid fundamenteel zal (moeten) veranderen.

Verlies soevereiniteit

Traditioneel wordt de staat als soeverein orgaan gezien dat gezag uitoefent over een territorium. Zeker de externe soevereiniteit - het vermogen om zich te verdedigen tegen aanvallen van buitenaf - heeft in Nederland afgedaan. Het Nederlandse leger is niet in staat om zich tegen aanvallen van buiten af te weren, omdat het daarvoor te klein is. Het Nederlandse leger maakt deel uit van de NAVO en daarmee heeft de NAVO de verdedigingstaak in feite overgenomen van de overheid: het Nederlandse leger heeft niet langer de taak om alleen het eigen grondgebied te beschermen, maar beschermt samen met de andere NAVO-lidstaten het gehele NAVO-territorium. Met deze samenwerking is een oorlog op Nederlands grondgebied vrijwel ondenk-

baar. Hierdoor is de afgenomen externe soevereiniteit ook minder relevant, omdat zij geen schade berokkent. Maar met verplichtingen ten aanzien van de NAVO heeft Nederland wel een deel van haar zelfbeschikkingsrecht verloren.

Interessanter is de interne soevereiniteit, het interne gezag. Volgens het traditionele staats-idee worden de wetten en beleid op nationaal niveau uitgevoerd. Dit idee is echter geheel achterhaald. Steeds meer wetgeving komt uit Brussel en de Staten-Generaal is daarmee niet meer de enige wetgever in Nederland. Ook zal Frankfurt, de economische hoofdstad van Europa een steeds groter stempel gaan drukken op Nederland. Het idee dat Nederland op zichzelf over haar eigen lot beschikt is daarom een illusie. Begon de

Europese samenwerking op internationaal niveau, steeds meer krijgt zij het karakter van een supranationale organisatie waarbij Nederland van lidstaat een deelstaat wordt. De Nederlandse overheid is daarom in feite ook geen zelfstandig orgaan meer, maar vormt op diverse gebieden een onderdeel van een groter geheel.

Het verlies van soevereiniteit is echter geen groot verlies voor Nederland. De NAVO heeft Nederland de afgelopen 50 jaar veiligheidsgaranties gegeven die zonder deze samenwerking ondenkbaar waren. Ook de Europese Unie maakt door interdependentie conflict onmogelijk, maar heeft bovendien gezorgd voor meer welvaart. Nederland heeft als distributieland met een open economie onmiskenbaar geprofiteerd van de open grenzen binnen Europa.

Een ander duidelijk voordeel van samenwerking op internationaal niveau is dat meer problemen effectief aangepakt kunnen worden. Veel problemen hebben namelijk een internationaal karakter, zoals vluchtelingenproblemen en milieuvervuiling. Nationale aanpak van dergelijke problemen hebben weinig effect, omdat de problemen daarmee niet zullen ophouden of substantieel verminderd kunnen worden. Tenslotte staat men samen ook sterker in onderhandelingen. Bij handelsconflicten staat de Europese

Unie sterker dan Nederland alleen.

Het delegeren van overheidstaken naar supranationale organisaties heeft aan de ene kant de Nederlandse soevereiniteit en haar zelfbeschikkingsrecht aangetast, maar heeft ook duidelijk welvaart en stabiliteit opgeleverd. Wel dient er een discussie gevoerd te worden welke taken nog naar supranationale organen gedelegeerd zullen worden en welke taken een nationale aangelegenheid blijven.

Van sturende naar faciliterende overheid

Lange tijd geloofde de politiek in de 'maakbare samenleving'. Er werd veel geïnvesteerd in de beïnvloeding van de samenleving en economie om deze in een positieve richting te sturen. Vaak hadden de maatregelen weinig of averechts effect. Dit komt door de onvoorspelbaarheid van de samenleving - toegenomen door de ontzuiling - en de onstuurbaarheid van een liberale samenleving.

Met de overwinning van het liberalisme na het failliet van het communisme (zie Fukuyama), is het sturen van de samenleving uit de tijd. Weliswaar zijn normen en waarden van belang voor een coherente en stabiele samenleving, maar normen en waarden kunnen niet afgedwongen worden. Een liberale samenleving zoals we die zien in de moderne Westerse cultuur laat zich niet sturen. Veel regels, hoe goed bedoeld ook, worden simpelweg ontweken, wanneer daar niet voldoende

publieke steun voor is. Belastingvlucht is daar een duidelijk voorbeeld van, maar ook het gebruik van harddrugs kan ondanks het verbod daarop niet worden tegengehouden.

Een belangrijke reden voor het invoeren van sturende wetten is de voorbeeldfunctie. Deze manier van moraliseren werkt vaak averechts en maakt het probleem ook niet beheersbaar. Het Nederlandse softdrugsbeleid daarentegen is een mooi voorbeeld van het beheersbaar maken van moraal verwerpbare activiteiten, omdat het bespreekbaar wordt gemaakt. Men ziet hier dat de overheid het softdrugsgebruik niet zozeer probeert te sturen, ofwel te verbieden, maar het probeert in goede banen te leiden - een goede omgang met softdrugs wil faciliteren.

De overheid probeerde niet alleen de Nederlandse samenleving in cultureel opzicht te beïnvloeden, maar ook de Nederlandse economie en welvaart. Door subsidies, koersen en belastingen voor bepaalde groepen te verhogen en te verlagen probeerde de overheid een sociaal eerlijke economie te creëren. Was dit vroeger moeilijk, binnenkort is dat welhaast onmogelijk. Allereerst is een economie pas goed beheersbaar als deze voorspelbaar is. Wanneer men de conjunctuurgolven goed weet in te schatten, kan met adequater op deze tendensen inspelen. Conjunctuurgolven zijn echter onvoorspelbaar (bijvoorbeeld ten aanzien van aanvang en duur en intensiteit). Kortom, de economie is

niet voorspelbaar. Daarnaast zijn de middelen om de economie te beïnvloeden steeds beperkter. Steeds meer financieel beleid zal uit Frankfurt komen en ook kan Nederland uit concurrentie overwegingen niet teveel afwijken van omliggende landen als het gaat om toegepaste middelen. De middelen van de overheid om de Nederlandse economie te beïnvloeden zijn marginaal geworden.

Hoewel de overheid niet moet proberen de samenleving te sturen, is het wel de taak om de samenleving te faciliteren. De overheid als smeerolie van de samenleving in plaats van de begeleider van de samenleving. De overheid moet voorwaarden scheppen voor een geslaagde samenleving. Hier ligt een belangrijke accentverschuiving. Niet langer is de overheid alleen verantwoordelijk voor welvaart en welzijn, maar ook de samenleving zelf krijgt nu een grote mate van eigen verantwoordelijkheid.

De samenleving of de vrije markt kan voor veel zaken zorgen: banen, vrijetijdsverdrif, goederen, diensten, toegepast onderwijs. Zaken waar iedereen recht op heeft, kunnen echter niet aan de vrije markt worden overgelaten: rechtspraak, (wetenschappelijk) onderwijs/informatie, zwaarmacht en infrastructuur. Door zich hierop te richten creëert de overheid namelijk een wondermiddel voor haar (oude) idealen welvaart en welzijn: werkgelegenheid. Werkgelegenheid dient een van de speerpunten te blijven van het Nederlandse beleid.

Stitch 2000

Zoekt u duurzame kwaliteit ?

Het adres voor het borduren van:

- Relatiegeschenken
- Promotieartikelen
- Bedrijfskleding
- Gewoon voor de gein

Secr. Varkevisserstraat 180 - 2225 LK Katwijk - tel/fax: 071-4074263
(zie plattegrond) buslijn 41 stopt 100 meter bij ons vandaan

Ten eerste zorgt werk voor meer eigenwaarde en een meer coherente en stabiele samenleving (welzijn), ten tweede zorgt werk voor een grotere welvaart en ten derde meer inkomsten en minder uitgaven voor de overheid. Werkgelegenheid kan worden bereikt door een gunstig vestigings- en investeringsklimaat te creëren met behulp van goed onderwijs, gunstige wetgeving en degelijke infrastructuur. Hoewel een aantal van deze zaken waarschijnlijk deels gedelegeerd zullen worden naar supranationale organen, kan en moet de Nederlandse overheid hier ook in de toekomst veel aandacht aan besteden.

De afgelopen tien jaar heeft de globalisering een toevlucht genomen. Kapitaal, bedrijven en mensen kunnen zich steeds makkelijker bewegen met de verbeterde infrastructuur, communicatiemiddelen en minder barrières. Dit betekent dat bedrijven vrij zijn om te gaan en staan waar zij willen. Om werkgelegenheid te bevorderen moet de Nederlandse overheid dus concurreren met buitenlandse overheden voor een gunstig vestigingsklimaat. Kwalitatief hoogstaand beleid, effectieve en efficiënte omgang met belastingsgelden het actief op zoek gaan naar nieuwe ontplooiingsmogelijkheden voor de economie worden belangrijker dan ooit.

Nieuwe uitdagingen

Nieuwe tijden brengen ook nieuwe problemen met zich mee. In de vorige paragraaf werd al besproken dat veel

ontwikkelingen slecht voorspelbaar zijn, zoals conjunctuurgolven. Met de open samenleving (met name na ontzuiling en Europese integratie) en de moderne communicatie-middelen (denk aan internet, e-mail en mobiele telefonie) zullen nieuwe kansen, maar ook nieuwe complexe problemen zich steeds sneller en onverwchter aandienen.

Deze nieuwe problemen vragen om een ander soort overheid. Een rigide, trage en bureaucratische overheid zal dit nieuwe soort problemen te traag en wellicht verkeerd aanpakken. Om dit nieuwe soort problemen aan te kunnen pakken, dient er een klein, flexibel, slagvaardig en uiterst professioneel overheidsapparaat te komen.

De open samenleving en de nieuwe communicatiemiddelen zorgen ook voor nieuwe middelen. Zo is er meer open discussie mogelijk en kunnen meer ideeën (openlijk) circuleren. Daarmee worden er meer mogelijkheden geboden voor beleidsvorming en worden er wellicht betere oplossingen aangedragen dan voorheen het geval was. De nieuwe communicatie zorgt bovendien dat problemen niet alleen sneller optreden, maar ook sneller verholpen kunnen worden.

Ook kan de service van de overheid verbeterd worden met behulp van Internet. Diverse handelingen die voorheen via het loket werden verzorgd kunnen dan voortaan via de computer geregeld worden. Ook informatie kan

meer en meer via het Internet verzorgd worden. Met het gebruik van Internet en automatisering zijn er minder ambtenaren nodig.

Het gebruik van internet en computers in het algemeen brengt echter ook een risico met zich mee: hackers en virussen kunnen het gehele systeem verstoren. Hiermee dient de overheid rekening te houden en wellicht dat wetgeving ten aanzien van Internet de risico's kan verminderen en het gebruik kan versoepelen.

De politieke overheid

Steeds vaker roeren ambtenaren zich in de politieke discussie of zijn zij onderwerp van politieke discussie. Er is een trend zichtbaar waarbij ambtenaren zich steeds meer bemoeien met politiek. Veel mensen, en zeker politici en juristen, zetten hier hun vraagtekens bij. Volgens de oude machtenscheidingsleer van Montesquieu zorgt de wetgever voor beleid en de ambtenaren voor de uitvoering van beleid. Er is echter veel voor te zeggen om dit systeem wat meer los te laten en het ambtenarenapparaat meer stem te geven in de besluitvorming. Wel besluit de politiek (behoudt het laatste woord) over beleidsvorming en de controle op de uitvoering daarvan en blijft de overheid beleid uitvoeren.

Allereerst heeft een ambtenaar, net als elke burger, recht van meningsuiting. Het zou een slechte zaak zijn als ambtenaren alleen beleid moesten uitvoeren en daar in het openbaar geen mening over mogen

uiten. Maar afgezien van dit recht schept het ook meer inzicht in de besluitvorming voor de burgers. Dit is een van de belangrijkste redenen waarom ambtenaren gestimuleerd moeten worden om hun mening te uiten. Op dit moment wordt veel geklaagd over de afstand tussen burger en politiek. Volgens sommigen komt dit door het ontbreken van grootse ideologische debatten, maar dit komt zeker ook omdat er niet voldoende openheid en duidelijk is over de besluitvorming. Ambtenaren, experts bij uitstek, kunnen meer inzicht verschaffen en de besluitvorming een meer professioneel karakter geven, omdat kamerleden eenvoudigweg niet over evenveel tijd beschikken om verschillende zaken te onderzoeken als een gespecialiseerde ambtenaar. Veel falend beleid is dan ook niet alleen toe te schrijven aan de overheid. Veel beleid is op voorhand gedoemd te mislukken, omdat het niet voldoende steun geniet, ofwel bij de bevolking, ofwel bij de ambtenaren. Beleid wordt namelijk grotendeels bepaald door de politici, die vaak politieke en ideologische belangen teveel laten meespelen en daardoor de relevante feiten en effectiviteit niet genoeg aandacht geven of verbloemen.

Door experts en ambtenaren deel te laten nemen aan het publieke debat kunnen feiten en wetenschappelijke theorieën niet langer genegeerd worden. Hierdoor kunnen politieke belangen naar de achtergrond worden geschoven. Dit zal zeker het vertrouwen in de politiek ten goede komen en ook de betrokken-

heid, verkiezingsopkomst en daardoor legitimiteit van de volksvertegenwoordiging doen toenemen. Met lage verkiezingsopkomsten kunnen serieus gaan twijfelen aan de legitimiteit van de genomen besluiten. Wanneer de kiezer bovendien weet wat er speelt en welke argumenten tegen elkaar worden afgewogen kan er ook een betere keuze worden gemaakt. Ambtenaren die naar buiten treden met hun informatie kunnen ook de betrouwbaarheid en de compleetheid van de nieuwsvoorziening bevorderen. Het nieuws wat nu de burgers bereikt kent twee zeven: de politieke zeef en de commerciële zeef. Nieuws dat politiek gevoelig ligt, blijft vaak binnenskamers (achterkamertjespolitiek) en nieuws dat niet verkoopt komt niet in de pers. Via het internet zou de overheid de nieuwsvoorziening kunnen verbeteren. Politieke en commerciële overwegingen spelen dan namelijk geen rol meer. Wel is er het risico dat het eigenbelang van de overheid een rol kan spelen, maar overall zijn er meer informatiebronnen en kan men een beter beeld vormen welke belangen een rol gespeeld hebben bij de besluitvorming. De doorzichtigheid van de besluitvorming neemt toe.

Ook moeten ambtenaren meer eigen verantwoordelijkheid krijgen. Dat de minister verantwoordelijk is voor alles wat er gebeurt binnen een ministerie is onredelijk. Een minister kan niet voortdurend een geheel ministerie overzien, omdat de organisatie te groot en te complex is. Wanneer een

ambtenaar "buiten zijn boekje gaat", zonder dat de minister daar redelijkerwijs iets aan kon doen, kan de minister ook niet redelijkerwijs verantwoordelijk worden gehouden daarvoor. De politiek moet een minister afrekenen op het afwegen van de belangen. Ook dient de politiek zich te concentreren op hoofdlijnen en niet op details. Er moet ruimte opengelaten worden om flexibel met veranderingen om te gaan en bovendien mag er verwacht worden dat de overheid meer expertise in huis heeft dan de politici om over details te kunnen oordelen.

De politiek besluit natuurlijk over de wetgeving en dient ook het beleid op hoofdlijnen goed te keuren. Daarnaast dient zij de ministeries af te rekenen op het resultaat van het uitvoeren van het beleid. Is het beleid op de correcte manier uitgevoerd, maar sorteerde dat niet in het juiste effect, dan is daar niet alleen de overheid voor verantwoordelijk, maar ook de politiek, omdat zij het beleid goedkeurde. In dat geval mag de overheid dan ook niet teveel afgerekend worden op het falen van beleid.

De nieuwe overheid

De overheid zal onmiskenbaar veranderen. De huidige tendensen en ontwikkelingen laten voor de ouderwetse, traditionele overheid weinig ruimte meer over. De nieuwe overheid wordt klein, professioneel, heeft meer vrijheid op minder beleidsterreinen en is meer open. Met het delegeren van over-

heidstaken naar supranationale organisaties hoeft de overheid minder beleid te vormen. Wel zal er meer beleid van supranationale organisaties uitgevoerd gaan worden. Waar beleid nog wel in eigen handen blijft, moet de politiek de overheid de ruimte geven om het beleid professioneel en flexibel uit te kunnen voeren. Niet alleen de de omvang van het overheidsingrijpen zal veranderen, maar ook het karakter. Voorheen werd er veel moeite gedaan om de samenleving te sturen. Dit heeft zelden tot succes geleid en de overheid moet meer gaan 'faciliteren'. Dit betekent niet dat de overheid passief de gebeurtenissen afwacht, maar actief concurreert met andere overheden om in Nederland een zo gunstig mogelijk (vestigings-)klimaat te creëren voor bedrijven en werkenden, zodat de welvaart en het welzijn toeneemt.

Daarnaast zal de overheid ook kleiner zijn. Met het delegeren van taken naar supranationale organisaties, het nieuwe actieve faciliterende karakter met minder aandachtspunten en meer automatisering is een grote overheid niet alleen onnodig, maar ook onwenselijk, omdat dit de concurrentiepositie verslechtert. Met meer

complexe en onverwachte problemen is een kleinere en meer flexibele overheid zelfs noodzakelijk.

Tenslotte dient de overheid een meer verantwoordelijke overheid te zijn, niet alleen voor zichzelf, maar ook voor het politiek debat en voor de samenleving als geheel. De overheid dient meer naar buiten te komen met feiten en theorieën ten aanzien van besluitvorming om zodoende meer duidelijkheid te geven hoe zij zelf werkt, maar ook ter verduidelijking, verrijking en opening van het politiek debat. Ook zal de faciliterende overheid als 'smeerolie van de maatschappij' een meer positieve en constructieve bijdrage leveren.

Conclusie

De nieuwe ontwikkelingen dwingen de Nederlandse overheid zich aan te passen. Alleen privatiseringen en wat reorganisaties zullen echter niet genoeg zijn. In de nieuwe internationale context met veel openheid en vrijheid, dient de overheid zich oriënteren op haar nieuwe rol in de samenleving. Prioriteiten, middelen, identiteit, omvang, maar ook de relaties met Brussel en de Nederlandse politiek

zullen en moeten veranderen. De overheid is de goede weg ingeslagen, maar het werk is nog niet af. De samenwerking en liberalisering op Europees niveau hebben veel vooruitgang gebracht in economisch en maatschappelijk opzicht. Met de genoemde ontwikkelingen en aangedragen antwoorden zal deze vooruitgang verder worden doorgezet.

Steven Meihuizen
student Bestuurskunde te Leiden

Noten

1. Voor meer informatie, zie Van Staden, A. (1996) *Staat onmisbaar of onhoudbaar*. Assen: Van Gorcum (een uitgave van instituut Clingendael)
2. Voor meer informatie, zie themanummer Internet (1999) van tijdschrift *Bestuurskunde* 5
3. Voor meer informatie, zie discussie over relatie overheid en politiek in *Liberaal Reveil* 4: Cliteur, P (1999) Ambtenaar en politiek. Over anarchie in ons openbaar bestuur Rosenthal, U (1999) De politiek-ambtelijke rechtsstaat. Over de tweezijdigheid van de politiek-ambtelijke verhoudingen.

KAN HET BETER??

KAN HET ANDERS??

Kom bij de redactie van de

B
B
B

Sleutelfiguren

Thorbecke (1798-1872)

Mark Rutgers

Wie kent niet mr. J.R. Thorbecke, de grote grondwet hervormer (1848) en auteur van de eerste Provinciewet (1850) en Gemeentewet (1851)? In ieder geval niet de installateur van mijn badkamer, tevens eigenaar van de voormalige sigarenfabriek in de Herensteeg (naast eethuis La Bota), waar Thorbecke op kamers zat toen hij in Leiden studeerde.

Johann Rudolf Thorbecke werd op 14 januari 1798 geboren te Zwolle. Hij studeerde in Amsterdam, om in 1820 te promoveren in Leiden. Na zijn studie reisde hij langs diverse Duitse universiteiten om zijn honger naar kennis verder te stillen. Zo zat hij bijvoorbeeld bij de beroemde universiteit van Göttingen: het centrum van de Duitse verlichting (en ook van de Kameralistiek). Thorbecke doceerde zelfs als zogenaamd privaattoecent (geschiedenis en antieke filosofie) in Duitsland. In 1825 werd hij buitengewoon hoogleraar te Gent en in 1831 kwam hij als buitengewoon hoogleraar naar de juridische faculteit van de universiteit ('Eerste Hoogeschool') te Leiden. Het is opmerkelijk dat Thorbecke het belang van universiteiten, anders dan als opleiding later afwees (geheel in tegenstelling tot de Duitse universiteiten). Thorbecke stond overigens zelf bekend als een uitstekend docent. Hij was bijvoorbeeld (voor zover bekend) de eerste die niet langer alles zin voor zin dicteerde aan de studenten, maar na een kort dictaat van een enkele alinea, vrijelijk een voordracht gaf (waarbij de studenten dan zelf aantekeningen konden maken). De colleges gaf hij natuurlijk, zoals gebruikelijk, aan huis. Wat de politiek betreft: Thorbecke zat onder andere in de Tweede Kamer (1844) en in de gemeenteraad te Leiden (1845), en leidde tot driemaal toe een kabinet (1849-1853; 1862-1866; 1871-1872). Hij overleed in 1872.

Het is overduidelijk dat Thorbecke een enorme invloed heeft gehad op het openbaar bestuur. Het roemruchte 'Huis van Thorbecke' met zijn drie bestuurslagen, vormt nog steeds de ruggengraat van het openbaar bestuur in Nederland. De vele pogingen tot uit- en verbouw ten spijt. Hetzelfde geldt voor de basisprincipes van het parlementaire stelsel in Nederland: 'ministeriële verantwoordelijkheid' en de 'vertrouwensregel'. Ook de (op zichzelf magere) uitgangspunten voor de gemeentelijke organisatie (het secretarie-model) blijven ook na anderhalve eeuw in de actualiteit terugkeren.

Hoe kunnen we Thorbecke Primair is hij toch een politicus Zijn belangrijkste 'bestuursdictaat uit 1826: *Staatsinrichting* boek uitgegeven op basis van van studenten.

Het is weinig opmerkelijk aansluit bij de Duitse literatuur expliciet naar Franse en Duitse staat Thorbecke alle handelinhandhaving van de wet. Het gens bezig met de zorg voor het van het recht, de politie (lees 'binnenlands bestuur'), het leger en de geestelijke ontwikkeling van de bevolking. Thorbecke behandelt eveneens de bestuursorganisatie en de ambten in het openbaar bestuur. Het eind 18e en begin 19e eeuw actuele debat over de voor en nadelen van collegiaal en bureau-systeem voor de bestuursorganisatie wordt door hem besproken. Dankzij Thorbecke, hebben beide zelfs een eigen plaats gekregen in het Nederlandse openbaar bestuur.

Thorbecke's werk heeft niet geleid tot een specifieke bestuurskundige discours in Nederland. Wel heeft hij de aandacht voor 'bestuurskundige vraagstukken' aangewakkerd en via breed geïnteresseerde juristen zoals Buys en later Van Poelje kan een lijn worden getrokken van Thorbecke naar de moderne Nederlandse bestuurskunde.

" De hoogleren bij de academiënzijn niet daar om zich in de eerste plaats of alleen de wetenschap ten doel te stellen; zij behoren reeds meesters der wetenschap te zijn; voor alles is het onderwijs hunnen roeping."

J.R. Thorbecke

plaatsen in de bestuurskunde? en, als wetenschapper, een jurist. kundige' werk is een college- en staatsbestuur. Het is in 1968 als oevrgeleverde aantekeningen

dat Thorbecke's college nauw uit die tijd. Hij verwijst dan ook auteurs. Onder staatsbestuur vergen die leiden tot uitvoering en staatsbestuur houdt zich vervol-fysiek bestaan, de handhaving

Overheid en Internet

Mr. Ruben Schellingerhout

Op 2 september is de site www.overheid.nl geopend. Deze site is opgezet door de Helpdesk Overheid.nl. De Helpdesk stimuleert overheden om hun informatie via Internet beschikbaar te stellen en te verspreiden. De verwachting is dat overheidsorganisaties via Internet tot een betere informatievoorziening kunnen komen.

De Helpdesk is een van de vele initiatieven die op dit moment ontplooid worden op het gebied van Internet. De vele halleluja verhalen over Internet roepen de vraag op wat nu echt de mogelijkheden zijn van Internet. Voor overheidsorganisaties is het de vraag of het verspreiden van informatie via het Internet echt wel zo handig is. Ten aanzien van de Helpdesk geldt dat zij duidelijk zal moeten maken wat haar bijdrage is aan het realiseren van een goede informatievoorziening door overheden via het Internet.

Verhalen over een virtuele of zelfs lege staat worden gekoppeld en deels afhankelijk gemaakt van de opkomst van een computernetwerk. Terwijl grote verhalen in de realiteit hebben afgedaan ontstaan zij weer in de verhalen over virtualiteit. Het grootste verhaal is dat van de manna die virtualiteit zou brengen. Er moet niet uit het oog worden verloren dat ook ICT en Internet slechts een medium zijn, een doorgeefluik. Naast technische mogelijkheden zijn het de inhoud en de wijze van toepassing die bepalend zijn voor het nut en succes van het Inter-

net. Het feit dat inhoud de bepalende factor is in het realiseren van succes vormt de belangrijkste reden dat de meeste sites van overheidsorganisaties niet de 'hits' zijn die ze kunnen zijn. Informatie is summier, onvoldoende toegesneden op de vraag of ontbreekt zelfs simpelweg. Als uit de ervaring tot nu toe iets duidelijk is geworden is het dat met het creëren van een digitale folder geen (goedkoop) succes kan worden geboekt.

Juist voor overheidsorganisaties biedt elektronische informatievoorziening veel voordelen. Vrijwel alle werkzaamheden van de overheid bestaan uit gegevensverzameling en verwerking. Door sommige auteurs wordt daarom de metafoor van de overheid als informatieverwerkende eenheid gebruikt. Ook delen van het bedrijfsleven, met name de dienstensector, houden zich vooral bezig met gegevensverzameling en verwerking. De bankverzekeringsmaatschappij probeert aan de hand van klantgegevens vast te stellen wie aan welke producten behoefte zou kunnen hebben maar ook de supermarkt

werkt met gegevens, bijvoorbeeld van de kassa om te bepalen hoe laat welke producten worden verkocht zodat de indeling van de winkel hierop kan worden afgestemd. Voor een deel merkt de klant ook direct dat dit soort gegevensverzameling plaatsvindt. Je belt bijvoorbeeld met een reisorganisatie waar je eerder een reis hebt geboekt, je geeft je postcode en je huisnummer aan de telefoniste en deze weet vervolgens gelijk waar je vorige reis heenging, hoe lang die duurde, of je een vegetarische maaltijd wilde, rookt, etc. Een groot deel van deze gegevensverzameling is aan het oog onttrokken. Zoals gezegd bestaan de activiteiten van de overheid voor het grootste deel ook uit het verzamelen en verwerken van informatie. De overheid onderscheidt zich van het bedrijfsleven in dat opzicht dat de overheid de door haar verzamelde informatie veelal gratis of tegen kostprijs verstrekt (ook hier zijn, negatieve, uitzonderingen op). Het bedrijfsleven daarentegen probeert met de gegevens winst te maken door verkoop of het realiseren van een concurrentievoordeel op basis van de kennis over (mogelijke) klanten. Langs elektronische weg wordt het mogelijk om de kosten van informatieverstrekking drastisch terug te brengen. Een stuk dat eenmaal is opgeslagen kan ongelimiteerd worden geraadpleegd, denk bijvoorbeeld aan

Tweede Kamer of gemeenteraadsstukken. De selectie en bewerking van gegevens, zoals bij jurisprudentie of wetenschappelijke artikelen gebeurt zal veelal geld blijven kosten maar het wordt nu wel makkelijker om zelf deze gegevens te ordenen bijvoorbeeld met een goede zoekfunctie.

Naast voordelen op het gebied van dienstverlening biedt ICT ook mogelijkheden om het democratische proces te ondersteunen. De burger moet participeren in de politiek. Hiervoor is allereerst noodzakelijk dat hij op de hoogte is (en kan zijn) van wat er speelt. Slechte informatievoorziening belemmert de burger in zijn pogingen tot deelneming. De sceptische burger wordt door een gebrekkige informatievoorziening alleen maar bevestigd in zijn vooroordeel dat alles in de politiek toch onder-

ling wordt bekonkeld in achterkamertjes en dat hij toch niks heeft in te brengen. De apathische burger is helemaal niet over te halen om mee te doen zolang hij niet weet waar het nu eigenlijk precies om gaat en hij daar ook niet makkelijk achter kan komen. Pas als de eerste drempel van onbekendheid met de issues is overwonnen gaat in de afweging om al dan niet te participeren meespelen of de burger het gevoel heeft serieus genomen te worden. (Zij het dat het niet of onvoldoende verstrekken van informatie ook kan worden opgevat als een gebrek aan interesse en respect voor de (mening van de) burger van de kant van de politici en de ambtenarij.)

Er is wel enige verbetering opgetreden ten opzichte van vroeger maar nog steeds is het meestal zo dat officiële stuk-

ken alleen tussen 9 en 16 uur bezichtigd kunnen worden op het provincie- of gemeentehuis waarbij de enige vorm van ondersteuning een ambtenaar is die ook niet helemaal weet hoe het allemaal in elkaar steekt. Het lijkt een karikatuur maar het beeld is te vaak bevestigd om simpelweg als niet realistisch terzijde geschoven te worden. Gezien deze invulling van de randvoorwaarden is het dan ook niet zo verbazend dat de animo voor deelname aan het politieke proces gering is. Men moet zeer geïnteresseerd zijn of belang hebben bij een bepaalde beslissing wil men tot participatie overgaan.

Het grote voordeel van informatievoorziening via het Internet ten opzichte van de huidige situatie is dat de informatie 24 uur per dag en overal te raadplegen is. Dit maakt het

een stuk gemakkelijker en laagdrempeliger om informatie op te vragen. Bovendien kan uitgebreidere voorlichting worden gegeven dan nu mogelijk is in brochures en folders. Daarnaast is het laagdrempeliger om vragen te stellen via e-mail dan aan een balie of telefonisch. Nadeel van informatievoorziening via het Internet en de computer in het algemeen is dat op dit moment tekst nog steeds slecht van het scherm te lezen is. Printen biedt ook geen oplossing omdat je juist op zoek bent naar specifieke informatie en niet alles wil hebben. Bij het raadplegen van grotere hoeveelheden informatie of meerdere stukken raakt men bovendien snel het overzicht kwijt, sneller dan bij papieren stukken.

Het is niet zo dat het gebruik van Internet zonder inspanning gerealiseerd kan worden. Voor de organisatie betekent verstrekking van informatie via het Internet een extra belasting, zowel financieel als organisatorisch.

Er zullen extra uitgaven moeten worden gedaan voor computers, abonnementen bij providers en personeel. Deze investeringen betalen zich op termijn wel terug. Tot op zekere hoogte zijn het ook geen extra kosten. Op dit moment moet er personeel bij een balie zitten om informatie te verstrekken. Via het Internet kun je meer informatie tegen lagere kosten verstrekken en meer mensen helpen. De kans is groot dat er ook mensen informatie zullen bekijken die nooit naar de balie zouden komen. Vanuit democratisch

oogpunt is dat pure winst. Het elektronisch opslaan en beschikbaar maken van gegevens hoort eigenlijk ook tot de normale werkzaamheden te worden gerekend. In principe is voor Tweede Kamer, provincie en gemeente een informatiesysteem waarin stukken elektronisch zijn opgeslagen onmisbaar om goed te kunnen functioneren. Dergelijke systemen kunnen simpelweg aan de Internetsite gekoppeld worden. De kosten hiervan zijn marginaal en het resultaat optimaal. Organisatorisch ontstaat bij een volwaardige website extra belasting vanwege de vragen per e-mail. Hiervoor geldt eveneens dat een deel van deze vragen de vragen aan de balie of via de telefoon zullen vervangen. De extra vragen zijn ook hier vanuit democratisch oogpunt winst. De onduidelijkheid over de juridische status van e-mailtjes is slechts betrekkelijk. Aan de hand van een aantal vuistregels kan deze onzekerheid worden weggenomen. Besluiten kunnen niet per e-mail genomen worden. Dit onder andere in verband met eis die de Algemene Wet Bestuursrecht stelt dat er een schriftelijke beslissing genomen moet worden. Op dit moment zijn er bijvoorbeeld ook nog problemen met de verifiëring van handtekeningen. Vragen die per e-mail gesteld worden kunnen simpelweg als fax worden aangemerkt. Ze worden wel behandeld maar voor officiële aanvragen zoals bijvoorbeeld van een vergunning is nog steeds een handtekening nodig. Het is wel zeer goed mogelijk dat door de overheidsorganisatie dan wel al vooraf alle gege-

vens op het formulier worden ingevuld, op basis van de elektronisch verschaft informatie, zodat echt alleen nog maar een handtekening nodig is. Op termijn zal ook dit onderdeel van het proces langs elektronische weg moeten verlopen. Dit is pas mogelijk als er elektronische handtekeningen zijn waarvan de authenticiteit kan worden vastgesteld.

Helpdesk

Wat is nu eigenlijk de rol van de Helpdesk Overheid.nl in dezen. De taak van de Helpdesk is tweeledig. Enerzijds voert zij inhoudelijk het beheer over de Overheid.nl site. Anderzijds stimuleert zij overheden om informatie aan te bieden via het Internet.

Het is de bedoeling dat via de Overheid.nl site uiteindelijk alle overheidsinformatie op Internet opvraagbaar is. De Overheid.nl site moet het nationale overheidsinternetportaal worden, de makkelijk te vinden toegang tot overheidsinformatie. Het is niet zo dat alle informatie op de Overheid.nl site staat. Iedere organisatie behoudt zijn eigen website maar krijgt wel een link op de Overheid.nl site en de informatie wordt opgenomen in het (zoek)bestand. Er zijn een aantal voordelen verbonden aan een dergelijke centrale website. Eén van de belangrijkste voordelen van een centrale website is dat de burger of (overheids) organisaties alle overheidsinformatie via één punt kunnen vinden. De concentrering bij één site maakt het ook mogelijk om met eenzelfde zoekstructuur alle overheidsinformatie te

EEN SCHONE WAS VOOR DE MELE KLAS

LEASE

STUDENTEN HUREN HUN WASMACHINE, DROOGAUTOMAAT ETC. BIJ SPLASH LEASE!

VANAF f 38.- P. M.

0800-0220202

SPLASH LEASE

Internet: www.splash.nl/splash - E-mail: info@splash.nl

doorzoeken. Nu varieert de zoekfunctie nog veelal per site en krijgt men mede daardoor met dezelfde zoekopdracht verschillende zoekresultaten. Op de centrale website, het 'internetportaal' is het ook mogelijk om additionele informatie te bieden die dan niet op iedere afzonderlijke site vermeld hoeft te worden. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan uitleg over de werking van de overheid. Een ander voordeel van één nationaal overheidsinternetportaal is de garantie dat de informatie die men via de site verkrijgt daadwerkelijk van een overheidsorganisatie afkomstig is. Dat op dit moment nog lang niet altijd duidelijk is of informatie toebehoort aan een bepaalde (overheids) organisatie blijkt uit de site www.Leiden.nl. Een merkwaardige combinatie van gemeentelijke informatie en reclame waarbij niet duidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is en waar de scheidslijn ligt tussen publiek en commercieel. De meest onwenselijke uitingsvorm van hybriditeit.

Ten tweede moet de Helpdesk overheidsorganisaties stimuleren en ondersteunen. Als je het rijtje voordelen bekijkt en dat afzet tegen de nadelen zouden overheidsorganisaties moeten staan te springen om het Internet op te gaan. Vanuit dit perspectief is er weinig werk te doen voor een organisatie die overheidsorganisaties wil stimuleren om informatie beschikbaar te stellen en verspreiden via het Internet. Toch is er wel degelijk een taak weggelegd voor de Helpdesk. Tot nu toe heeft

namelijk pas de helft van de Nederlandse overheden (ministeries, provincies, gemeenten, waterschappen, ZBO's, e.d.) een website. De kwaliteit van deze sites en de omvang van de informatie laat bovendien nogal eens te wensen over. De Helpdesk ondersteunt en stimuleert overheidsorganisaties in het aanbieden van informatie via het Internet. Zij doet dit onder andere door het ontwikkelen van handleidingen, het geven van workshops en het aanreiken van 'lichtende voorbeelden' ('best practices').

Conclusie

De ontwikkeling van Internet is zoals vrijwel alle ontwikkelingen op het gebied van computers tot nu toe stormachtig geweest. Het ziet er niet naar uit dat er op korte termijn rust zal komen. Rond de 14% van de Nederlandse bevolking heeft op dit moment een Internetaansluiting. Daarnaast maken vele mensen gebruik van collectieve Internet-faciliteiten zoals in de bibliotheek of op de universiteit. Met de opkomst van gratis Internet zal het aantal mensen met toegang nog meer toenemen. De druk op overheidsorganisaties om zich te manifesteren op het Internet zal daarmee ook groeien. Mensen verwachten en eisen dat zij niet alleen via een balie maar ook via het Internet overheidsinformatie kunnen verkrijgen, immers: 'Als bedrijven het kunnen waarom zou de overheid het dan niet kunnen?'. Deze vraag zal leiden tot politieke druk om gehoor te geven aan deze wens. Tot nu toe zijn het namelijk met

name de hoger opgeleiden die intensief gebruik maken van Internet. Dit zijn ook de mensen die veel invloed hebben binnen politieke partijen. De helpdesk kan overheden ondersteunen bij het opzetten en uitbouwen van een website. Voorzover de druk van uit de samenleving nog niet voldoende is om overheden aan te zetten kan de Helpdesk het laatste zetje geven. Binnen afzienbare termijn zal alle overheidsinformatie op het Internet te vinden moeten zijn. Met minder kan geen genoeg worden genomen in een informatie- en kennismaatschappij.

Literatuur:

Meer informatie over de activiteiten van de Helpdesk Overheid.nl kunt U vinden op <http://www.overheid.nl>. Een voorbeeld van dienstverlening via het Internet vindt U op <http://www.enschede.nl>. Meer voorbeelden van activiteiten van overheidsorganisaties op het Internet kunt U vinden in het boek van Huizendveld et.al., *Vergezichten*, te downloaden op de site van Openbaar Bestuur (<http://www.samsom.nl/ob>).

Mr Ruben Schellingerhout is student Bestuurskunde. Hij doet op dit moment onderzoek in de Gemeente Noordwijk naar de toepassing van ICT in het onderwijs en bij de Helpdesk Overheid.nl naar de cruciale factoren die bepalen of overheidsorganisaties activiteiten op het Internet ontplooiën. U kunt hem bereiken op rubens@dds.nl.

Hilsen fra Iris!

et tilbakeblikk (een terugblik)

Iris Overduin

- Iris Overduin is inmiddels een vierdejaars studente bestuurskunde en zit in de redactie van Bestuurskundige Berichten. Zij studeerde het afgelopen jaar aan universiteit van Bergen in Noorwegen en schreef u reeds drie maal over haar ervaringen in deze noordelijke studentenstad. -

In de vorige BB had ik u mijn laatste column beloofd. Deze belofte moet ik echter breken, aangezien men mij vroeg nog voor een laatste keer iets kortst te schrijven over mijn afgelopen half jaar in Bergen. Het moest een terugblik zijn.

UNIVERSITY OF BERGEN

Department of Research and Education

Office for Foreign Students

Het is inmiddels alweer bijna drie maanden geleden dat ik thuis gekomen ben. Ik kan het me nu al echter niet meer voorstellen dat ik daar ooit geweest ben. De tijd daar ging veel te snel, maar dat gebeurt altijd als je het naar je zin hebt. Een tweede reden waarom Noorwegen momenteel eerder een droom lijkt die ik gisternacht had, in plaats van een heerlijke realiteit, komt doordat ik alweer veel heb gedaan sinds ik thuis ben. Zodra ik terugkwam, heb ik een week lang gezocht naar een kamer (met succes gelukkig). Vervolgens ben ik twee weken naar Duitsland geweest (om mijn vriend eindelijk na twee maanden weer te zien), waarna ik bij thuis-

komst, direct doorreisde naar Turkije om daar een week te vertoeven. Vervolgens heb ik anderhalve week gewerkt, waarna mijn vriend weer naar mij toe kwam en we samen een week vakantie hebben gevierd in Ommen en een week op Texel. Daarna ben ik weer met hem meegegaan naar Duitsland en sindsdien reizen wij elke twee weken op en neer. Sinds eind augustus zit ik ook al weer met mijn neus in de studieboeken. Kortom: ik heb nog geen tijd gehad om Bergen te missen en om terug te blikken op de afgelopen tijd. Een mooi moment dus om dat nu te doen.

Als ik terugdenk aan Bergen, denk ik gelijk: ik ben er een

stuk rijker van geworden. En dan bedoel ik niet qua geld natuurlijk, want van een studie in Noorwegen word je nu niet bepaald rijker. Nee, ik bedoel natuurlijk immaterieel: ik heb er zoveel aan over gehouden

Wat als eerste bij mij in mijn hoofd op komt is mijn vriend Gunter die ik daar ontmoet heb. Het was niet de bedoeling om in een relatie verzeild te raken: zeker niet met iemand die vijfhonderd kilometer ver van Leiden woont en zeker niet omdat ik me al min of meer in een relatie bevond. Maar de vonk sprong over en dat heeft mijn tijd in Noorwegen nog specialer gemaakt. Het was erg leuk om te zien dat ik niet

de enige was. Meer dan de helft van de uitwisselingsstudenten belandde wel in een relatie (al dan niet serieus): een Nederlandse met een Noor, een Nederlandse met een IJslander, een Duitser met een Griekse, een Estlander met een Griekse, een Noor met een Engelse, een Nederlandse met een Duitser, een Oostenrijkse met een Italiaan, een Peruaan met een Spaanse, enzovoorts. Als ik nu terug kijk, denk ik

gen afgesloten met mijn deelname aan een Zeven-Bergen-Wandeling (Sjufjellsturen). Het was fantastisch: ruim 35 kilometer lang en 2200 meter stijgen. Tien uur had ik er over gedaan en er was geen betere manier geweest om mijn verblijf mee af te sluiten. Nu ik er op terugkijk, was het eigenlijk gekkenwerk en zoiets doe ik waarschijnlijk nooit meer in mijn leven. Maar het was onvergetelijk.

leveren) om mijn punten en mijn compensaties te krijgen. Een domper op het feestgevoel. Achteraf gezien ben ik blij dat ik meer heb gedaan dan nodig was. Het was goed mogelijk en het heeft mij nog meer plezier gegeven aan mijn studie.

Ook van mijn voorzitterschap van de International Student's Union heb ik veel geleerd. Ik werd daardoor gedwongen

dat ik zonder Gunter minder plezier zou hebben gehad. Hij leerde mij skiën, nam mij mee naar een skischanstoernooi, liet mij mijn eerste vliegreis ervaren en nog veel meer.

Dat brengt mij op het volgende wat niemand mij ooit kan afnemen: alle nieuwe ervaringen die ik daar heb opgedaan. Naast het bovengenoemde, heb ik bijvoorbeeld mijn laatste dag in Noorwe-

En dan bestaat er natuurlijk de theoretische kennis die ik daar heb opgedaan. Ik weet nu vrij veel over Scandinavië en spreek een aardig mondje Noors. Ik volgde drie cursussen (Milieugeografie, Milieubeleid en Sociologie) die goed waren voor 28 studiepunten. Het meest vervelende op dit moment is dat ik weer door de Leidse bureaucratische molen moet (en argumentaties moet

contacten te leggen en Noors te leren. Ik heb veel mensen leren kennen en veel connecties opgedaan. Toch was het ook vaak een ergernis, aangezien het vrijwilligerswerk was en soms uiteindelijk alles op mij neer kwam. Echter terugkijkend hierop ben ik toch blij dat ik het gedaan heb. Ook dit heeft een extra dimensie gegeven aan mijn verblijf. Mijn vrienden hadden mij gelukkig ook niet in de steek ge-

laten. In tegendeel: ik kreeg maandelijks vele telefoontjes (ouders niet meegerekend), wekelijks vele brieven en dagelijks ongeveer 15 emails. Ook zijn er een paar goede vrienden die, ondanks de dure reis, zelfs zijn langs geweest. Eerst 'survivalen' met René in februari, zonnebaden met Diederick in maart, reizen met mijn ouders in april en wandelen met Jeroen in mei. Ik

den Gunter en ik een paar weken geleden (in Duitsland) een afspraak met een Noor en zijn Iraakse vriendin die Duitsland woont. Als je vervolgens met zijn vieren - en dus vier verschillende nationaliteiten - rondom de tafel zit, wordt de wereld ineens heel klein. Gelukkig hebben we (alle buitenlandse studenten) zo veel mogelijk (email) adressen van elkaar verzameld en hebben we

willen wat ik doe. Noorwegen en Gunter hebben me veranderd. Het is moeilijk te zeggen op welke manier en waardoor dat komt. Ik ben zelfverzekerder geworden. Voordat ik nu echt te persoonlijk ga worden, wil ik dus alleen zeggen dat ik mezelf beter heb leren kennen. Ik weet nu beter wat mijn sterkere en zwakkere kanten zijn. Misschien is dat uiteindelijk wel op den duur het belang-

denk nu zelfs dat dit half jaar de band met mijn vrienden en vriendinnen hechter gemaakt heeft. Dat heeft me toch erg getroffen.

En wat te denken van alle nieuwe mensen die ik daar ontmoet heb? Je komt in aanraking met de meest vreemde culturen: van Pakistaans tot Peruaans. Het is echt een speciaal gevoel wanneer je je realiseert dat je met tien verschillende culturen in één ruimte zit. Echt onvergetelijk. Zo had-

nog regelmatig contact met elkaar. Terugblikkend, denk ik dat het in aanraking komen met zoveel verschillende culturen iets heel speciaals is en dat ik daar ongelofelijk veel van geleerd heb.

Dat brengt mij op een volgend punt wat ik aan Noorwegen heb overgehouden: een nieuwe Iris. Ik heb in Bergen veel kunnen nadenken over de afgelopen jaren en wat ik nu echt wil doen. Wat ik wil en niet wat andere mensen

rijkste wat ik aan dit afgelopen half jaar heb overgehouden.

Het is momenteel wel weer moeilijk om gewoon in Leiden te zijn. De omgeving, de activiteiten, maar vooral de mensen; alles is anders. Mijn studie is voor mij echter nog niet begonnen. Ik zal het komende half jaar op FSW ontbreken, aangezien ik een half jaar voor het Centrum voor Milieukunde ga werken. Nog gevolg van mijn verblijf in Bergen. Ga je niet naar het buitenland

voor het bovengenoemde filosofische gezemel, dan kan je het dus altijd nog doen voor een uitgebreidere CV. Een magere reden, maar ook een reden.

Kortom, terugblikkend op mijn studie aan de universiteit van Bergen, kan ik alleen tot

na drie maanden... En ja, ik begin Bergen nu toch wel erg te missen!

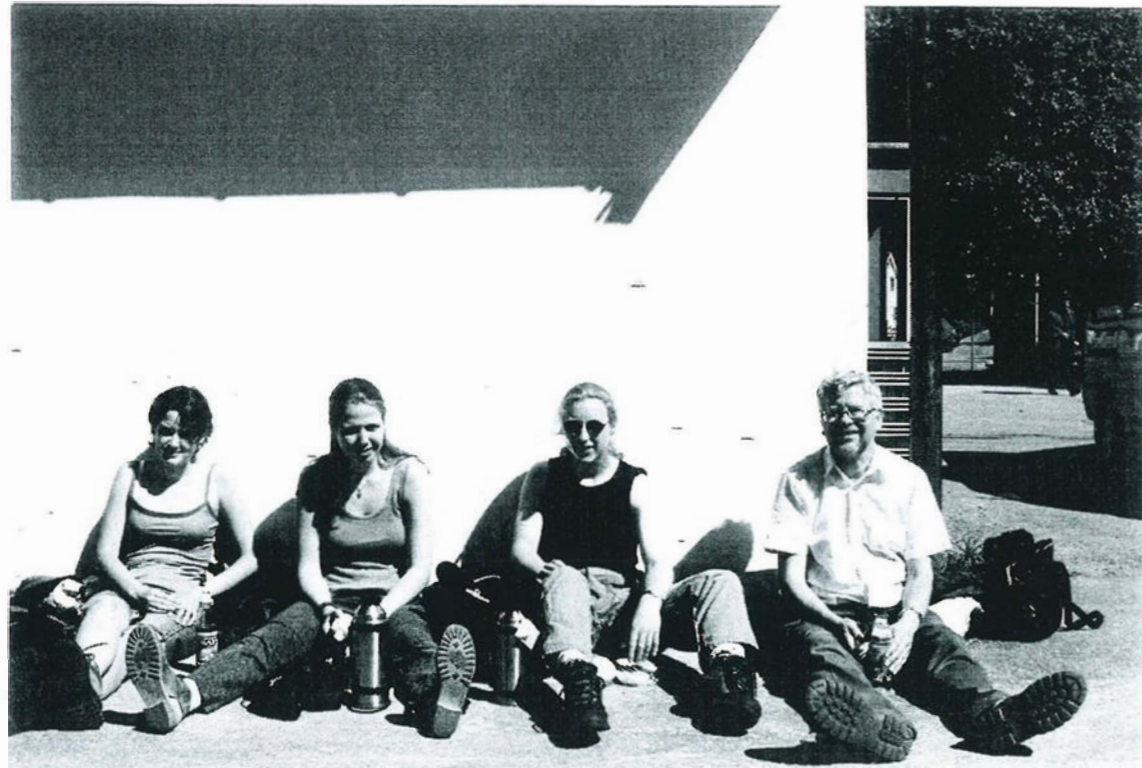
Visees paa FSW og hilsen min (tot ziens op FSW en mijn groeten),

Iris Overduin
 Studente bestuurskunde

of neem telefonisch contact met mij op:
 (071) 522 14 16

foto's:

- Besneeuwd Bergen in februari
- Uitleg over de invloed die het EU-beleid zou hebben op de Noorse fruitteelt.
- Ook in Noorwegen kan het

de conclusie komen dat het een fantastische tijd is geweest en dat het nu al grote veranderingen bij mij heeft teweeg gebracht en veel gevolgen voor mijn toekomst. En dat al

Wil je meer weten? Kijk op mijn homepage:
<http://www.euronet.nl/~alons002/Iris.html>

weer mooi zijn: 27 graden op 21 mei (v.r.n.l.: Arnfinn (de geografiedocent), Ellen, Heidi en ik)

Bezoek de B.I.L.-webite!

Met info over: de activiteiten, boeken, uittreksels, commissies en alles wat met de B.I.L.-te maken heeft.

<http://welcome.to/bil>

Panfox Trainee Instituut
 werft, selecteert en professionaliseert jong universitair en hbo-geschoold toptalent voor Panfox en haar klanten.

Wat is Panfox?

Panfox is een dynamische, onafhankelijke en innovatieve onderneming, met ruim 170 medewerkers, gespecialiseerd in het onder architectuur realiseren van een duurzame en flexibele informatievoorziening. Wij opereren landelijk.

Binnenkort opent Panfox regiokantoren in de Randstad en in Midden-Nederland.

Wat doet Panfox?

We (her)ontwerpen bedrijfsprocessen, we ondersteunen bij strategieontwikkeling, we plannen, ontwerpen, construeren, bouwen en implementeren de informatievoorziening of delen daarvan. We ontwikkelen en implementeren daarbij infrastructurele voorzieningen en (software)componenten die gemeenschappelijk te gebruiken en te hergebruiken zijn. Wij ondersteunen dit alles met dienstverlening op het gebied van professionalisering van bestissers en uitvoerders op het IT-vlak.

Panfox werkt vanuit een oorspronkelijke, zelf ontwikkelde visie. Daarbij staan de architectuur- en infrastructuurconcepten centraal. Het doel dat Panfox zich stelt, is niet minder dan het vergroten van het succes van organisaties en hun mensen.

Klaar?

Het begint pas! Je bul met klinkende cijferlijst (bijna) in de ene hand en een handvol personeelsadvertenties van 'automatiseringsbedrijven' in de andere hand. Mogelijkheden te over als je carrière wilt maken in de wereld van de informatisering. Wordt het een grote of kleine organisatie, een bedrijf of adviesbureau en ga je je specialiseren of wil je je breed ontwikkelen? Wat het precies wordt, zal de praktijk uitwijzen. We gaan er van uit dat je inmiddels de kennis hebt en de kunde verder kunt ontwikkelen om aan de slag te gaan en uiteindelijk na een traineeschap succesvol te zijn als adviseur van Panfox, of als informatiseerder bij één van onze klanten. Dat zijn grote, gegevensintensieve organisaties als: banken, verzekeringsmaatschappijen, telecommunicatiebedrijven en overheidsinstanties.

Wij bieden...

een intensief training-on-the-job-programma waarin we de kennis en expertise die in ons bedrijf aanwezig is, overdragen. Het opleidingsprogramma is gericht op uitbreiding van vakkennis en persoonlijke ontwikkeling. Persoonlijke groei is een belangrijk onderdeel van onze mensgerichte, informele en open cultuur. Hard voor de zaak en hart voor de mens gaan bij ons nadrukkelijk samen, elke dag weer. Van cultuur en persoonlijke ontwikkeling alleen kun je echter niet bestaan: uiteraard verdienen je goed, en heb je prima secundaire arbeidsvoorwaarden.

Wij vragen IT-trainees...

toppers, die willen uitblinken als ontwerper of bouwer van informatiesystemen. Waar gaat je hart naar uit? Onder toptalent verstaat het Panfox Trainee Instituut oorspronkelijke, creatieve denkers op het gebied van bestuurskunde, bedrijfskunde of bestuurlijke informatiekunde, (theoretische) informatica, (theoretische) natuurkunde, programmeerkunde, of OOTI. Teamspelers met de onstuitbare drive te schitteren. Mensen die boven het maaiveld willen uitsteken, ambitieus zijn, die informatie uit hun omgeving gretig absorberen en daardoor willen groeien. Mensen met passie voor hun vak, een sterk eergevoel en een nuchtere, analytische denkwijze. En met aandacht en respect voor zichzelf, voor hun collega's en voor hun klanten.

Ben je zo'n topper?

Richt dan je bondige reactie (met CV) aan: Kennard Brandenburgh, Manager P&O, Postbus 203, 5240 AE Rosmalen. E-mailen kan uiteraard ook: BrandenburghKC@panfox.nl Voor meer informatie kun je Kennard bellen Tel.: 073-528 28 63. 's Avonds is Kennard bereikbaar op 076-542 70 16. Natuurlijk kun je ook kijken op www.panfox.nl

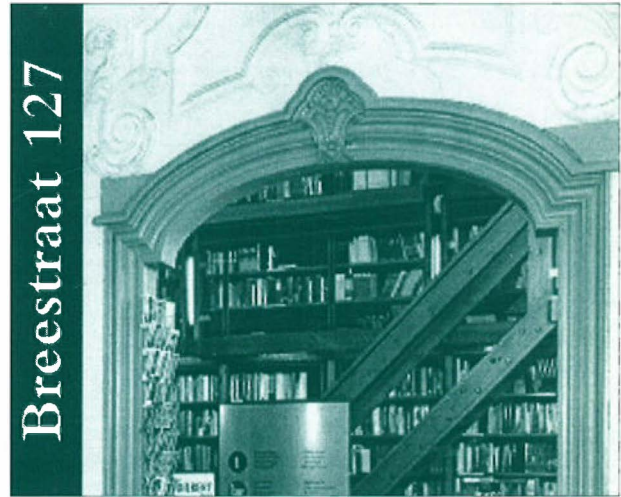
PANFOX

Informatisering onder architectuur

Studeren in Leiden?

Daar kun je ons
wel bij gebruiken!

Kooyker Ginsberg *)

*) *Meer dan 100.000 boeken in voorraad...*

Breestraat 93 & 127 / Leiden Tel. (071)5160500